

Марі Леклезіо

ДІЄГО ТА ФРІДА

*Sandunga mande a tocar
 ay mama por Dios
 Sandunga cantaba cielos
 cielos de amor
 Al oirte cantar Sandunga
 de oro por Dios
 Las lagrimas me brotaron
 en mi pecho
 sentí dolor
 Ay Sandunga que Sandunga
 vana y mama, mama
 Sandunga tu eres Tehuana
 clavel de Tehuantepec
 Ay Sandunga*

La Sandunga
 (Аранжування Дженніфер Сукні,
 у «Народні пісні і танці
 з перешийку Теуантепек»,
 Генріетта Юрченко,
 Folkway Records, 1976).

San Jun — go mande a tocar
 — ay ma ma por Dios
 San-Jun — go canto los cie los
 cie los de amor
 Al o — ir te — con tar San Jun go
 de oro por Dios
 Las lagri mas me bro — ta ron en mi
 pecho sen ti do — lor
 Ay San — dun go — que Sandunga
 vana y ma ma ma ma
 Sandunga tu — ras Te — huana — clo
 vel de Te — huon te — pec
 Ay San — dun ga — a

ПРОЛОГ

П'ятого жовтня 1910 року, коли Порфіріо Діас¹ готується відсвяткувати сторіччя незалежності Мексики з надзвичайною пишнотою, гідною абсолютної монархії, відбувається подія, що не мала чогось подібного у світовій історії і викликала потрясіння у цій країні, де нічого не змінилося з часів завоювання індіанських царств іспанськими конкістадорами. На заклик Франсиско Мадеро² — його «план Сан-Луїса» анулює підсумки фальсифікованих виборів Порфіріо Діаса і дає сигнал до початку повстання — народ береться до зброї, і в Мексиці починається коротка й запекла війна, що забирає понад мільйон життів та руйнує пануючий лад.

¹ *Хосе де ла Крус Порфіріо Діас Морі* (1830—1915) — мексиканський державний і політичний діяч, президент Мексики в 1877—1880 та 1884—1911 роках. У 1910 році був знов обраний на посаду президента, але в результаті революції його режим був повалений, після чого Діас емігрував до Франції. (Прим. ред.)

² *Франсиско Ігнасіо Мадеро Гонсалес* (1873—1913) — президент Мексики у 1911—1913 роках. Був убитий під час перевороту, влаштованого під керівництвом генерала Вікторіано Уерта. (Прим. ред.)

Револуція в Мексиці — перша соціальна револуція, провісниця револуції в Росії, що поклала початок новій епосі. Цей стихійний рух охопив усю країну, тому що його справжні герої — селяни. У 1910 році Мексика ще залишається такою, якою була за іспанських поселенців: величезну селянську масу експлуатують великі землевласники, пригноблює жменька місцевих володарів з їх озброєними загонами. Землю поділено між п'ятнадцятьма асьєндадо, чиї маєтки досягають безмежних розмірів, як, наприклад, асьєнда Сан-Блас у штаті Синалоа або асьєнда Прогресо у штаті Юкатан, площею понад мільйон гектарів; поміщик має необмежену владу, він хазяїн річок та індіанських сіл і навіть будує власну залізницю, щоб об'їжджати свої гігантські володіння. Багатства цих людей годі увявити. Вони випишують вихователів для своїх дітей з Англії, білизну в прання відсилають до Парижа, а величезні вогнетривкі шафи замовляють в Австрії.

Тогочасна Мексика — усе ще підкорена країна, де панують чужоземці. Вони тримають у своїх руках промисловість і торгівлю: шахти і цементні заводи належать американцям, зброю і залізні вироби виготовляють німці, продовольством торгують іспанці, мануфактурою — французи; вони ж контролюють оптову торгівлю — знамениту мережу магазинів «Барселонет». Залізницями володіють англійці та бельгійці, а нафтоносними ділянками — американські династії нафтопромисловців: Догени, Гуггенхайми, Куки.

За Порфіріо Діаса Мексика живе за європейським часом. Мистецтво й культура наслідують європейські зразки. Забудовуючи Мехіко, диктатор надихався паризькими авеню і площами, а в кожному місті є павільйони, де оркестр награв вальси і кадрилі, як в Австрії. Мистецтво, фольклор, культура

корінного населення — у цілковитому забутті, якщо не зважати на необхідні цитати з героїчного минулого ацтеків, що його воскрешає на своїх картинах художник Сатурніно Ерран, котрий створює композиції в античному дусі, де індіанців убрано за грецьких гоплітів, а жінок теуана — за римських матрон.

Пізній період правління Діаса позначено помпезним не-смаком, смішним і в той же час моторошнуватим. Більшість письменників і художників, від Васконселоса до Альфонсо Рейеса, від Сікейроса до Ороско, утікають від цієї задушливої атмосфери придворного мистецтва і прагнуть у Європу — вдихнути свободи.

Революція, що почалася на знак Мадеро, — не стихійний спалах насильства. Вона нескорима й трагічна, це могутня хвиля, що здійнялася у відповідь на жорстокість завойовників і духовне поневолення індіанців, на все, що встигло набратися за чотири сторіччя. На чолі цієї революції постали двоє людей, яким немає рівних в історії. Неприборкані, неосвічені, непримиримі, вони — з крові й кості мексиканського народу. Революційна хвиля піднесе їх на небувалу висоту, у Національний палац на головній площі Мехіко, де колись жили божественні владики Теночтитлана й іспанські віце-королі.

Про бунтівника Франсиско Вілья, пастуха, що став генералом «південної дивізії», Джон Рід у своїх нарисах «Повстала Мексика» пише так: «Це найприродніша людина, яку я коли-небудь бачив. Природна в тому розумінні, що вона найближча до дикого звіра».

Еміліано Сапата, «Аттіла Півдня», — цілковитий романтик революції, індіанець, що бореться «за землю і за волю» на чолі армії селян, озброєних мачете, у сомбреро з пришпиленим

образком Пресвятої Диви Гваделупської. «Він високий, су-хорлявий, — так пише про нього Аніта Бреннер у 1929 році, — має на собі простий чорний костюм з яскраво-червоною хусткою на шії; на його костистому обличчі крізь шкіру проступають кути, і саме лице з гострим підборіддям схоже на перевернутий трикутник; сіруваті очі дивляться з-під низького лоба тьмяним безстрасним поглядом; небагатослівний чувтєвий рот з рішучою складкою, і над ним звисають величезні вуси, начебто у китайського мандарина» («Idols behind Altars», р. 216).

Коли в Мексиці спалахує революція, Дієго вже двадцять чотири роки, він далеко — прагнення до свободи в мистецтві привело його до кубістського Парижа — і не може брати участі в подіях. Він може лише вітати падіння старого тирана; а той, за іронією долі, обере місцем вигнання місто, де живе художник, якому призначено оспівати революцію. Фріді Кало виповнилося три роки, коли пролунав заклик Мадеро, і події в Мехіко майже не вплинули на її життя в Койоакані.

По суті, вони обоє, і Дієго і Фріда, насамперед провінціали. Він народився в Гуанахуато, місті шахтарів, куди не проникав вітер змін, де у спілкуванні з індіанцями звичною була трохи зневажлива фамільярність. Вона народилася й виросла в Койоакані, який Матильда, її мати, називає «селом», в овіяному смутком місті «Маркіза» Ернана Кортеса, де час перетікає повільно, де майже нічого не відбувається, окрім щотижневих базарів, куди з навколишніх сіл Хочимілько, Сан-Херонімо, Істапалапа, Мільпа Альта сходяться селяни-індіанці.

Дієго, як згодом і Фріду, нездоланно приваблює до себе Мехіко. Не сьогоднішній мегаполіс, пастка для мучеників індустріальної ери, але те сліпуче, безтурботне, вируjące місто, у якому після перемоги революції зустрічаються студенти, авантюристи, закохані, мислителі і честолюбні політикани, теоретики-мистецтвознавці та ті, хто на практиці осягає ази сучасного мистецтва.

Після перемоги революції мексиканська столиця несподівано перетворилася у відкрите місто. Шлях до Мехіко проклали величезні юрби, що прийшли за повстанцями Вільї і Сапати й запрудили собою центр і площу Сокало. Щодня з усіх кінців країни прибувають селяни, приїжджають зіваци, котрі вештаються вулицями, заходять на ринки, у міські сади, збираються навколо старовинних пам'ятників, доступних колись тільки обранцям, зустрічаються, знайомляться. Вуличних торговців, ресторанчиків просто неба, дешевих готелів, громадського транспорту дедалі стає більше. Мексиканці усвідомлюють свою самобутність, відкривають для себе національне мистецтво і народну музику. З вуст у уста передаються «коридос» — тут-таки складені вірші, що прославляють героїв революції.

Мехіко Дієго та Фріди. Місто, де панує дух творчості, пошук незвіданого, жага новизни. Мабуть, ніяке інше місто не ставало таким живим символом революції, маяком для пригноблених народів Америки. У двадцяті роки нашого сторіччя¹ мексиканська столиця була для мистецтва і творчої думки

¹ Тобто двадцятого. (Прим. перекл.)

таким же живильним середовищем, як Лондон у часи Діккенса або Париж в епоху розквіту Монпарнасу.

У серпні 1926 року, ремонтуючи Національний палац, робітники знайшли залишки великої піраміди Теночтитлана, на вершині якої був камінь, що зображав сонце, — так збулося давнє пророцтво, яке говорило, що влада предків повернеться до нащадків у день, коли відродиться великий храм, увінчаний сонцем. Храм відкрили, коли Дієго Рівера почав розпис Національної школи землеробства в Чапінго, і це відкриття має глибокий символічний зміст. Настав час повернути до життя культуру індіанців.

Сама по собі ідея була не нова: інтерес до спадщини давніх виник ще в епоху Максиміліана¹ й мав у собі щось реакційне, що ріднило його з кастовим чванством іспанських колоністів. З другого боку, непомірне вихваляння ацтекського минулого — розкішний монумент, споруджений наприкінці ХІХ сторіччя останньому володареві Мехіко Куаутемоку, — мало заступити тяжке становище, в якому опинилися представники корінних народностей, що вижили. У той час, коли статую цього юного героя ацтекського опору прикрашали квітами, уряд Порфіріо Діаса заслав індіанців які в Гавану, а війська генерала Браво винищували вогнем і мечем села майя в Кінтана-Роо.

До деякої міри Дієго та Фріда втілили в собі світлі й темні сторони цієї епохи, коли заново створюються мексиканські духовні цінності, відроджуються мистецтво і творча думка доколумбових цивілізацій. Дієго одним із перших заговорив

¹ Тобто за часів правління Максиміліана I фон Габсбурга (1832—1867), який був імператором Мексики з 1864 по 1867 рік.

про зв'язок революційного майбутнього Мексики з її індіанським минулим: для давніх жителів Мексики, пише він, «будь-яка дія, починаючи від езотеричних ритуалів жерців і закінчуючи звичайними повсякденними справами, була сповнена піднесеної краси. Камені, хмари, птахи і риби — усе було для них джерелом розкошування і проявом Великої Сутності»¹.

Дієго та Фріда присвятять усе своє життя пошукам цього ідеалу індіанського світу. Саме цей ідеал запалює в них революційну віру, саме завдяки йому в самому серці зруйнованої громадянською війною країни минуле зазоріло небаченим сяйвом, що приваблює погляди всієї Америки і стає обітницею майбутньої величі.

Мехіко Дієго та Фріди — місто, розчехнуте у зовнішній світ, що дає величезні можливості: воно ніби картинна галерея, де вулиці — ще не завершені твори мистецтва.

Тут, у центрі міста, на обмеженому просторі (між вулицями Архентина і Монета, кварталом Сокало, садом Аламеда та вулицею Долорес) розіграються головні події їхнього життя. На вулиці Архентина міститься Підготовча школа, де Дієго пише перші фрески, і там же він уперше зустрічається з Фрідою. Через дві вулиці, на розі Архентина й Белізаріо Домінгеса розміщується міністерство освіти. Ринок Сан-Хуан, коло якого трапилася аварія, що скалічила Фріду, — через шість вулиць, на захід від Сокало, а лікарня, куди її доправили, — по тойбіч Реформи, коло Сан-Косме. Національний палац, якому

¹ In Bertram Wolfe. *Diego Rivera*. New York, 1979, p. 103. (Тут і далі — прим. автора.)

З М І С Т

Пролог	7
Зустріч з людоджером	16
Дикун у Парижі	29
Фріда — «справжній демон»	40
Кохання в часи революції	55
Життя вдвох, або Як воно бути дружиною генія	69
Місто світового значення	83
Портрет Америки, охопленої революцією	93
Битва в Нью-Йорку	117
Спогад про невігойну рану	132
У вирі кохання	144
Вічна дитина	160
Індіанське свято	174
У революції — йти до кінця	185
Мерці розважаються	198
Епілог	209